

RUSYA'NIN DİL POLİTİKASI

Mokhmad Akhiyadov

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Akhiyadov, Mokhmad, "Rusya'nın Dil Politikası", İNSAMER, 21.12.2018.

 Analiz

Rusya'nın Ruslar dışındaki diğer yerli halklara uyguladığı dil politikası, genel hatlarıyla Rus İmparatorluğu, Sovyetler Birliği ve sonrası olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır. Rus İmparatorluğu döneminde, savaşlar sonucunda ele geçirilen bölgelerdeki yerli halklar üzerinde "Ruslaştırma" politikası takip eden devlet, insanları zorla "Hristiyanlaştırıp" onlara Rus isimleri verdikten sonra, kimlik dönüşümünün zamanla kendiliğinden gerçekleşeceğine inanıyordu. Dolayısıyla bu dönemde devletin Rusçayı azınlıklara empoze etme gibi bir politika takip ettiğinden bahsetmek mümkün değildir. Bu nedendir ki, günümüzde Tatarların bir kısmı, ana dillerini konuşmaya devam etmelerine rağmen Rus isim ve soy isimleri taşımaktadır.

Sovyetler Birliği dönemi, Kafkasya, Orta Asya ve Ural bölgelerinde yaşayan yerli halkların ana dillerine devlet tarafından baskının uygulandığı bir dönemdir. Kafkasya ve Orta Asya'daki

halkların kullandığı Arap alfabesinden rahatsızlık duyan Bolşevik rejimi, bu halkları 1920 ve 1930'larda önce Latin, sonra da Kiril alfabesine geçmek zorunda bırakmıştır.

SSCB komünist rejiminin en temel hedeflerinden biri de sadece Rusça konuşan bir Sovyet halkı yaratmaktı. Josef Stalin, hayatının sonuna kadar aksan ve dil bilgisi hatalarından kurtulamamış olmasına rağmen kendini "Gürcü asıllı Rus" olarak tanımlamıştır. Sovyetler Birliği yönetiminin uyguladığı, insanları topyekûn Ruslaştırma politikasının doğurduğu en önemli sonuç, günümüzde Rusya'da yaşayan 190'dan fazla milletin büyük çoğunluğunun kendi ana dilinde edebiyatı ve ulusal basını olmamasıdır.

1991-2000 döneminde, Rusya'da hayata geçirilen ve önemli yetkileri merkezî hükümetten yerel yönetimlere devreden reformun bir sonucu olarak Rusça dışındaki yerel diller eğitim ve medya

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

gibi alanlarda daha yaygın olarak kullanılmaya başlanmış, ancak 2000’de bu durum tersine dönmüştür. İktidara gelen yeni yönetimin takip ettiği politikaya bağlı olarak yerel dillerin devlet işlerindeki kullanımını neredeyse sıfıra inmiştir. 2000’li yılların ortasında yapılan bir araştırmaya göre, Rusya’daki özerk bölgelerden Çeçenistan ve Tataristan başta olmak üzere sadece birkaç cumhuriyetin kendi ana dilinde ulusal gazete ve televizyonu vardır.

2010’da Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından yayımlanan *Tehlikedeki Diller Atlası*’na göre, dünya üzerinde mevcut olan 6.700 lisandan 2.500’ü yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Rusya Federasyonu’ndaki 116 dil de farklı derecelerde ortadan kaybolma tehdidi altındadır. Rusya’da yok olmakta olan diller arasında Dağ Yahudileri dili, Çerkesçe, Karaçayca, Andice, Avarca, İnguşça, Çeçence, Abhazca ve Osetçe gibi diller sayılmaktadır. Bu durumda, Rusya hükümetinin söz konusu dilleri korumak için harekete geçmesi beklenirken, devlet tam tersi bir istikameti seçerek yeni bir dil politikası başlatmıştır. Uygulamaya konulan bu dil politikası, Rusya’da 2000’den itibaren takip edilen federal yapıyı merkezileştirme politikasının bir parçasıdır.

Farklı 85 federe birimden oluşan Rusya Federasyonu, kendine özgü merkez-yerel yönetimler arasındaki ilişki mekanizmasını kullanmaktadır. Rusya’yı dünyadaki diğer federasyonlardan farklı kılan bu federal yapı, hem siyasi hem de ekonomik açıdan asimetriktir. Bu eşitsiz ve dünyada benzeri olmayan yapının temeli, 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte Rus kamu yönetiminde ve özellikle de yerel yönetimlerde ortaya çıkan reform sürecinde atılmıştır. 2000’de Rusya Federasyonu Devlet Başkanı olarak seçilen Vladimir Putin, selefi olan Boris Yeltsin döneminde başlatılan ve önemli yetkileri merkezî hükümetten yerel yönetimlere devreden idari reformları tersine çevirerek federal yapıyı merkezileştirme amacıyla yeni idari reformları uygulamaya koymuştur. 2018’de

yapılan dil reformu da Rusya’nın söz konusu merkezileştirme politikasının bir parçası olarak görülmektedir.

Rusya Federasyonu eğitim sisteminde değişiklik yapılmasını öngören yasa tasarısı, 19 Haziran’da Rusya Parlamentosunun alt kanadı Duma’da yapılan ilk oylamada kabul edilmiştir. 450 milletvekilinin 377’si oturuma katılmış; 373 kabul, 3 ret ve 1 çekimser oy kullanılmıştır. Yeni kanun, Rusçayı eğitimde tek “zorunlu dil” kılarken, özerk cumhuriyetlerin ulusal dillerini “isteğe bağlı” hale getirmiştir. Buna bağlı olarak Rusçanın yanı sıra Rusya’da resmî olan diğer 34 ulusal dilin okullardaki öğretimi zorunlu olmaktan çıkarılarak haftada iki saatle sınırlandırılmış, buna karşın Rus dili dersi haftada dokuz saate çıkarılmıştır. Bu zamana kadar ulusal dillerin öğretimine dair yapılacak düzenlemeler yerel yönetimlerin yetkisi dâhilindeyken yapılan kanun değişikliği ile bu yetki federal devlete devredilmiştir.

Bu kanun, 20 Temmuz 2017 tarihinde Yoşkar-Ola şehrinde yapılan Etnik İlişkiler Konseyi Toplantısında Vladimir Putin’in üstü kapalı olarak ilan ettiği yeni bir dil politikasının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Bu toplantıda Putin, “Çok uluslu bir ülke olan Rusya’nın resmî ve etnikler arası iletişim dili Rusçadır ve başka herhangi bir dille değiştirilemez. O, Rusya’nın doğal ruhsal çerçevesidir ve onu herkes bilmelidir. Aynı zamanda, Rusya’nın diğer yerli halklarının kendi ana dillerini öğrenmesi de anayasa garantisinde olan, ancak gönüllü olarak kullanılan bir haktır. Buna bağlı olarak bir insanı kendi ana dili olmayan bir dili öğrenmeye zorlama ve Rusça derslerine ayrılan saatlerin diğer diller lehine azaltılması kabul edilemez bir durumdur. Dolayısıyla federe birimlerin başkanlarının buna özellikle dikkat etmeleri gerekmektedir.” şeklinde bir konuşma yapmıştır.

Putin’i bu konuşmayı yapmaya iten asıl neden, Rusya’ya bağlı özerk cumhuriyetlerde yaşayan Rusların ve diğer bazı etnik grupların Rusça dışındaki diğer dillerin okullarda zorunlu ders olarak öğretilmesinden şikâyetçi olmalarıdır. Bunun üzerine harekete geçen

savcılık, okulları denetlemiş ve hazırladığı raporda “Özerk cumhuriyetlerin ulusal dilleri Rusya Anayasa’sındaki ‘gönüllük’ esasına aykırı olarak zorla öğretilmektedir.” sonucuna varmıştır. Okullara cezalar kesilmiş ve Rusça dışındaki diğer resmî dillerin isteğe bağlı olarak öğretilmesi talep edilmiştir.

Rusya’nın merkezî yönetimi tarafından başlatılan dil reformu, bütün özerk cumhuriyetlerde büyük tartışmalara neden olmuştur. Reforma karşı olanlar, ana dillerinin okul müfredatından zorunlu ders olmaktan çıkarılmasına karşı gösteriler düzenlemiştir. Öncelikle Tataristan’da başlayan tartışmalar, zamanla Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerine kadar yayılmıştır. Özerk cumhuriyetlerdeki milletvekillerinin yanı sıra çeşitli sivil toplum kuruluşları da on binlerce imza toplamış ve merkezî yönetimdeki muhtelif kurumlara göndermiştir. Özerk cumhuriyetlerin dil reformuna verdiği bu tepki şaşkıncı değildir. Çünkü onlar ana dillerini kendi kültür ve kimliklerinin önemli bir parçası olarak görmektedir.

Yukarıda bahsi geçen dil reformuna karşı çıkanlar, onun “Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme” gibi ana dilde eğitimi öngören çeşitli uluslararası sözleşmelere aykırı olduğunu ileri sürmektedir. Söz konusu reformlar aynı zamanda Rusya Federasyonu Anayasası’nın 26/2 ve 68. maddelerine de tamamen aykırıdır.

Madde 26/2: Herkes ana dilini kullanma, iletişim, eğitim, öğrenim ve yaratıcılık dilini serbestçe seçme hakkına sahiptir.

Madde 68: Rusya Federasyonu genelinde devlet dili Rusçadır. Cumhuriyetler kendi devlet dillerini belirleyebilirler. Bu diller cumhuriyetlerin devlet kurumlarında ve yerel yönetim organlarında Rusya Federasyonu’nun devlet dili ile bir arada kullanılır. Rusya Federasyonu, tüm halklarına ana dillerini muhafaza etmeleri, öğrenmeleri ve geliştirmeleri için ortamın oluşturulması hakkını güvence altına alır.

Söz konusu kanunun aynı zamanda, Tataristan Cumhuriyeti’nin Tatarca’yı eğitimde zorunlu ders olarak belirme yetkisine sahip olduğuna dair 2004’te Rusya Anayasa Mahkemesi’nin verdiği karara da aykırı olduğu belirtilmektedir.

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki, Rusya’da kabul edilen dil yasasının yerel dillere olan olumsuz etkisi kısa vadede tam olarak anlaşılacaktır. Ancak daha geniş açıdan baktığımızda, bu yasanın Rusça dışındaki diğer dillerin unutulmasına sebebiyet vereceği aşikârdır. Çünkü herhangi bir dilin canlı tutulması için, o dilin eğitim ve iletişim dili olarak kullanılması gerekmektedir. Dolayısıyla Rusya’nın devlet yönetimindeki merkezileşme politikasına bağlı olarak Rusçayı tek iletişim dili haline getirmeye çalışması, diğer yerel diller için adeta “ölüm fermanı” niteliğindedir.